

معاهدات
تجاری
عصر قاجار
و پهلوی:
تیشه‌هایی
بر ریشهٔ
درختچهٔ
شمشاد خزری

شهریار محمد رضایی
محمدابراهیم صحتی ثابت

شمشاد خزری، با نام علمی (Buxus hyrcana Pojark, ۱۹۵۹)، درختچه همیشه سبز جنگلهای شمال ایران است که اکنون در فهرست گونه های گیاهی در خطر انقراض اتحادیه بین المللی حفاظت از منابع طبیعی (IUCN) جای دارد (Jalili & Jamzad, ۱۹۹۹). این گونه بومی ایران تقریباً از دوره کرتاسه، متعلق به عصر مزوزوئیک، در جنوب دریای خزر تا ارتفاعی از نیمرخ شمالی سلسله جبال البرز ظاهر گردید. از این رو، سابقه پیدایش آن، به حدود ۱۳۶ میلیون سال پیش بازمی گردد.

بررسی تاریخی ریشه های انقراض این درختچه، نشان می دهد که تحدید گستره انتشار آن، بویژه با برداشتهای بی رویه از ذخایر این گونه جنگلی، در عصر قاجار و پهلوی شدت گرفت. در این دوره، صدور چوب شمشاد به اروپا، بخصوص انگلستان و روسیه، رونق بسیار یافت. دلایل توجه به چوب این درختچه را از مکاتبه مورخ ۱۳۱۶/۳/۱۹ بنواگبای، نماینده تجارتخانه ژوزف گاردنر و اولاده لیمند لیورپول و تبعه ایران، با رئیس الوزرا و ریاست شورای عالی اقتصادی وقت در می یابیم:

... چوب شمشاد ایران، حاصل جنگلهای گیلان و مازندران همیشه در انگلستان مطلوب بوده و می باشد. این چوب برای مصرف قسمتی از دستگاههای ریسندگی و بافندگی خصوصاً ماکو، به مصرف می رسد... عدم صدور چوب شمشاد ایران، توجه تجار لیورپول را به نقاط دیگری جلب نموده و این متاع را از جنگلهای ممالک کانادا، ترکیه، قفقاز و آفریقای جنوبی حاصل نموده و به انگلستان وارد نمودند؛ ولی هیچکدام از آنها جای چوب شمشاد ایران را نگرفته است... نظر به محسنات آن (وزن، استحکام و غیره)، چوب شمشاد ایران بر همه چوبهای شمشاد ممالک دیگر جهان رجحان و برتری دارد و در بازار انگلستان مطلوب می باشد... (سند شماره ۱)

گفتنی است، چوب شمشاد به لحاظ ویژگیهای آناتومیک دارای بافت فیبریدی ریز، متراکم و یکنواخت است که به دلیل تخلخل کم و مقاومت در برابر نفوذ آب و هوا، چوبی سخت و بادوام به شمار می رود. (حجازی، ۱۳۶۴) انعقاد معاهدات تجاری بهره برداری از جنگلهای ایران با بیگانگان و اعطای امتیازات انحصاری به آنان، از عصر قاجار آغاز شد. اولین مورد این معاهدات در سال ۱۲۵۱ ش. بسته شد که به موجب آن، ناصرالدین شاه امتیاز بهره برداری از جنگلهای سراسر کشور را به مدت ۷۰ سال به جولوس دورویر، تبعه دولت انگلیس، واگذار نمود. در ماده ۱۴ قرارداد مذکور آمده است:

دولت ایران، به حکم این قرارنامه به اصحاب این امتیاز حق مخصوص و امتیاز انحصاری قطعی می دهد که در مدت طول این امتیاز (۷۰ سال)، در جنگلهای تمام ایران کار بکنند و این جنگلهای را به کار بیندازد و از آنها تمتع بردارد. این کار کردن و تحصیل تمتع کمپانی در جنگلهای ایران به هر ترکیبی که باشد و در هر زمینی که تا امضای این قرارنامه زراعت نشده باشد، جایز و معمول خواهد بود. در هر جایی که کمپانی درختهای آن را بریده باشد، هر اراضی که دولت بخواهد بفرشد، کمپانی قبل از همه حق خواهد داشت که آن اراضی را از دولت به قیمت متداوله روز بخرد. دولت ایران، از منافع خالص این جنگلهای سالی صد پانزده قسمت خواهد برد. (بنان، ۱۳۷۰ الف)

بدیهی است، این بهره برداری بدون مطالعه کارشناسی توان تولید جنگل و برداشت متناسب با آن، به طوری که اصل سرمایه طبیعی جنگل محفوظ و استفاده

پایدار از آن مقدور گردد، صورت می گرفته است. خوشبختانه این قرارداد که قراردادی با منافع یک جانبه برای جولوس دورویر محسوب می شد، لغو گردید و به مورد اجرا گذارده نشد. اما در عوض، سایه چپاول روسهای تزاری بر جنگلهای کشور گسترده شد.

غارت جنگلهای شمال ایران توسط روسها، پس از انعقاد عهدنامه ترکمنچای آغاز شد. از این تاریخ گروهی از بازرگانان روس، با پرداخت مبالغ اندک به مالکان جنگلهای شمال، آنها را اجاره می کردند و به طور نامحدود به قطع چوب و صدور آن به خارج کشور مبادرت می نمودند. از آنجا که در این دوره هیچ قانون، مقررات و تشکیلاتی برای حفاظت جنگلهای وجود نداشت، صدمات جبران ناپذیری به ذخایر این ثروت طبیعی کشور وارد آمد. (بنان، ۱۳۷۰ ب)

اولین معاهده ای که به طور خاص امتیاز بهره برداری وسیع از جنگلهای شمشاد شمال را به بیگانگان می داد، در زمان ناصرالدین شاه به سال ۱۲۶۸ ش.، با تجارتخانه روسی کوسیسیس (Kusis) و توفیلاکتوس (Teofilaktus) منعقد گردید. به موجب این قرارداد، به تجارتخانه مذکور اجازه داده می شد تا به مدت پنج سال چوبهای شمشاد جنگلهای ایران را از آستارا تا استرآباد قطع و به خارج حمل نماید و در برابر آن سالانه ۱۱۰۰۰ تومان در دو قسط به دولت ایران بپردازد. (ستوده، ۱۳۴۹ الف)

در سال ۱۲۷۱ ش.، میرزا علی اصغر امین السلطان، صدراعظم وقت، قراردادی دیگر با این تجارتخانه منعقد و بهره برداری از تمام چوبهای جنگلی شمال از جمله شمشاد را به آن واگذار نمود. این معاهده، در سال ۱۲۷۷ ش. تا هشت سال دیگر تمدید شد و قرارداد جدیدی در پنج فصل تنظیم گردید که فصل اول آن از این قرار بود:

تجارتخانه کوسیسیس و توفیلاکتوس، از طرف دولیه علیه ایران مختار و مجاز است که از جنگلهای آستارا و گیلان و کلارستاق و کجور و مازندران و استرآباد از هر قبیل چوب آلات گرفته، حمل به خارجه نماید.

تجارتخانه مذکور نیز متعهد شد تا در مقابل، سالانه ۱۵۰۰۰ تومان به دولت ایران بپردازد. (ستوده، ۱۳۴۹ ب)

هنگامی که مظفرالدین شاه عازم سفر اروپا بود، به دلیل نیاز به پول برای تأمین هزینه سفر، مبلغ ۷۵۰۰۰ تومان از تجارتخانه کوسیسیس و توفیلاکتوس به عنوان مال الاجاره پنج سال جنگلهای شمال ایران، یکجا دریافت کرد و در برابر آن سندی تنظیم شد که براساس آن، قرارداد فوق الذکر به مدت هشت سال دیگر با مال الاجاره سالانه ۲۵۰۰۰ تومان تمدید گردید. (ستوده، ۱۳۴۹ ج)

از سال ۱۲۸۲ به بعد، صادرات چوب به شکلهای مختلف فزونی گرفت که در میان آنها چوب شمشاد به صورت گرده بینه بیش از دیگر انواع چوب به چشم می خورد. (جوانشیر، ۱۳۷۸)

پس از کودتای سال ۱۲۹۹ ش. و روی کار آمدن رضاشاه، روند چپاول جنگلهای شمال کشور ادامه یافت. در این دوره، پزشکان یونانی مقیم ایران، واسطه های تجاری صدور چوبهای جنگلی ایران به انگلستان بودند که از میان آنان گزانتوپولوس، بویژه در صادرات چوب شمشاد به بندر لیورپول - که مرکز توزیع این چوب در سراسر اروپا به شمار می رفت - نقش فعال داشت. گزانتوپولوس از نفوذ زیاد در وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه برخوردار بود و توانست در خلال سلطنت پهلوی اول، انحصار صادرات

تجارتخانه ای دایر نمود که در دهه دوم سلطنت پهلوی اول صادرات چوب شمشاد از ایران به اروپا در انحصار این تجارتخانه بود. نفوذ این تجارتخانه در وزارت اقتصاد ملی وقت، تا حدی بود که با تغییر تقسیمات سیاسی گیلان و خارج شدن جنگلهای رانکوه، به عنوان بخشی از عرصه مورد برداشت چوب شمشاد توسط تجارتخانه گزانتوپولوس و پاریکوری، از این حوزه سیاسی وزارت اقتصاد ملی جهت جلوگیری از زیان این تجارتخانه ناشی از تغییر تقسیمات سیاسی در تاریخ ۱۳۰۹/۱۷۸ مکاتبه ذیل را با وزارت داخله انجام می دهد:

«برطبق تصویبنامه نمره ۳-۱۳۰۹/۵/۳۵۴۴ هیئت معظم دولت در تاریخ ۱۹ آبان ۱۳۰۹، قراردادی با تجارتخانه گزانتوپولوس و پاریکوری راجع به قطع ۵۰ هزار پوت چوب شمشاد از جنگلهای گیلان برای حمل به خارجه مبادله شد که مستلزم عواید زیادی برای دولت می باشد. تجارتخانه مزبور، از تاریخ مبادله قرارداد شروع به قطع اشجار در جنگلهای گیلان نمود. ولی چون اخیراً از قرار معلوم رانکوه از قلمرو ایالت گیلان مجزا و جزو حوزه محال ثلاثه تنکابن گردیده و یک قسمت از عملیات قطع اشجار در جنگلهای رانکوه به عمل خواهد آمد، علیهذا با احتمال اینکه این

چوب شمشاد ایران را به اروپا به دست آورد. مکاتبه نمره ۳۳۱۲۴ مورخه ۱۳۰۵/۸/۲۹ وزارت مالیه با وزارت فلاحت و تجارت و فوائد عامه، نشان می دهد که اطلاعات مربوط به بازار چوب شمشاد اروپا در اختیار گزانتوپولوس قرار می گرفت تا صادرات این چوب توسط وی تسهیل گردد:

«وزارت جلیله فوائد عامه - محترماً تصدیق می دهد چون گزانتوپولوس درخواست کرده بود که کترات او برای صدور چوب شمشاد تمدید شود، آقای کلنل ماکرماک ضمن مسافرت خود در اروپا نسبت به مسئله چوب شمشاد اصولاً پاره ای تحقیقات به عمل آورده و در اینکه دولت به چه تدابیری می تواند بهترین استفاده را از این منبع عایداتی بنماید، مطالعاتی نموده اند. مصرف چوب شمشاد در اروپا می توان گفت فقط منحصر است به کارخانجات نخریسی و آن هم برای ساختن ماسوره و مقدار خیلی هم برای ساختن اشیایی که چوب آنها باید سخت و بادوام باشد به کار می رود. آن مقدار هم از چوب شمشاد را که برای ساختن ماسوره به کار می رود، می توان سالیانه به مقدار ۱۲۰۰ تن تخمین زد...» (سند شماره ۲)

گزانتوپولوس همراه با دیگر پزشک یونانی مقیم ایران، پاریکوری،

عرض این بندگان صنف شانه تراش قزوین به خاک پای همایونت؛ قربانت گردیم چون از چوب شمشاد، شانه و قاشق درست می شود و از چوبهای دیگر ممکن نیست که شانه و قاشق درست شود و قریب یک سال است که از طرف دولت از حمل چوب شمشاد به قزوین جلوگیری شده و ما بدیختها به واسطه نداشتن شمشاد بیکار مانده و درب دکاکین ما بسته شده و آنچه را که از اثاثیه منزل داشتیم، فروخته، مخارج یومیه اهل و عیال خود نمودیم، احتراماً از آن پدر تاجدار محبوب تقاضا می نمایم که امر اکید فرمایید از ورود چوب شمشاد به قزوین جلوگیری نمایند و ما بیچاره ها مجدد به شغل از دست رفته خود مشغول شده، خود و اهل و عیال لیل و نهاراً به وجود اعلیحضرت اقدس همایونت دعاگو و شکرگزار می باشیم. از طرف صنف شانه ساز قزوین." (سند شماره ۴)

با وجود رکود صنایع داخلی وابسته به چوب شمشاد و عریضه های متعدد از سوی اصناف مربوطه، همچنان صادرات این چوب در دستور کار بهره برداری از جنگلهای شمشاد شمال قرار گرفت. جوابیه مورخ ۱۳۱۳/۸/۱۷ اداره کل صناعت و فلاحت وقت به عریضه های اصناف شانه ساز، این موضع را می نمایاند:

"مقام منبع ریاست محترم وزرای عظام! در جواب مرقومه نمره ۱۶۳۴ مورخ ۱۳۱۳/۸/۱۴ راجع به شکایت شانه سازهای همدان نسبت به اجازه قطع چوب شمشاد برای تهیه شانه و غیره، معروض می دارد: نظر به اینکه چوب شمشاد از نوع اشجار صنعتی و از محصول صادراتی جنگل است، قطع آن برای مصرف داخله ممنوع گردیده. علیهذا برای تهیه شانه و چوبسیگار و قاشق و غیره، دستور داده شده بود از چوب گلابی و انجیلی مصرف نمایند و فقط برای مساعدت با شانه سازهای قزوین و گیلان اجازه قطع داده شد. راجع به شانه سازهای همدان، چون تاکنون تقاضایی از طرف آنها نرسیده و اطلاعاتی نسبت به میزان احتیاج آنها در مرکز نبود، علیهذا در این خصوص تحقیقاتی از وزارت جلیله مالیه به عمل آمده که پس از وصول جواب، نتیجه معروض خواهد شد." (سند شماره ۵)

کوتاه شدن دست صنعتگران داخلی از چوب شمشاد، از یک سو و وابستگی بقای صنف و تداوم معیشت آنان به این چوب، از سوی دیگر موجب گردید که قاچاق چوب شمشاد برای تأمین نیازهای داخلی، بویژه در دهه ۱۳۲۰ افزایش یابد. این امر در کنار صادرات آن، بهره برداری از این گونه جنگلی را تشدید نمود و صدمات جبران ناپذیری به ذخایر آن وارد آورد. در دهه ۱۳۲۰، حجم چوب شمشاد قاچاق ورودی به بازارهای داخلی روز به روز افزایش یافت؛ به طوری که قیمت آن در طول این دهه، برخلاف سیر صعودی قیمت دیگر کالاها، به طور مرتب کاهش پیدا کرد. نامه مورخ ۱۳۲۷/۸/۱۵ وزیر کشاورزی وقت به نخست وزیر، بروز پدیده قاچاق چوب شمشاد را در بازارهای داخلی نشان می دهد:

"جناب آقای نخست وزیر! [در پاسخ نامه شماره ۱۴۰۹ مورخ ۱۳۲۱/۶/۱۳ موضوع تقاضای شانه سازهای قزوین معروض می دارد: بهای شمشاد در قزوین قبل از وقایع شهریور ماه سال گذشته، در

تغییر مبادله باعث زحمت و خسارت تجارتخانه مزبور شود، خواهشمند است مقرر فرمایید به حکومت محال ثلاثه تنکان تلگرافاً دستور داده شود، در اجرای تصویبنامه هیئت وزرای عظام با تجارتخانه مزبور قراردادی که سابقاً مبادله شده، مساعدت و همراهی را نسبت به قطع اشجار به عمل آورند." (راینو، ۱۳۵۰)

مساعی وزارت اقتصاد ملی برای جلوگیری از زیان تجارتخانه گزانتوپولوس و پاریکوری در حالی صورت می گرفت که امتیاز بهره برداری انحصاری این تجارتخانه از چوب شمشاد، صنایع داخلی وابسته به این چوب را در آستانه اضمحلال قرار داده بود. چوب شمشاد، از گذشته های دور توسط خراطان و صنعتگران کشور، بخصوص در رشت، قزوین و همدان، جهت ساخت شانه، ماکو، ماسوره، سنتور، قاشق، چنگال، قلیان، کاسه های چوبی، قنداق تفنگ، دسته داس، دسته چاقو، چوبسیگار، جاسیگاری، غلتک نانویی، خط کش و اسباب نقشه کشی و ابزار گچبری و سیمانکاری، مورد استفاده قرار می گرفت. (نظامی و مقدم، ۱۳۷۴)

به کارگیری این چوب، بویژه برای تهیه شانه، آن چنان رواج داشت که در غالب مواقع آن را چوب شانه می نامیدند. عریضه های متعددی که از سوی شاغلان صنف شانه تراش کشور به دولت به خاطر ممنوعیت دسترسی آنان به چوب شمشاد و کساد ناشی از آن در این صنف نوشته شده است، آسیب صنایع دستی داخلی را از اعطای امتیازات انحصاری صدور این چوب به بیگانگان می نمایاند. در عریضه مورخ ۱۳۱۷/۳/۲۶ دو تن از پیشکسوتان صنعت شانه سازی کشور آمده است:

"مقام محترم ریاست هیئت وزرای عظام - دامت بقائه! خاطر مبارکتان را مستحضر می داریم، این جانبان مشهدی حسین شانه چیان و مشهدی حسین شمشاد مهر دستی شانه ساز، مدتیهایی است زحمت کشیده و پشت در پشتی دارای صنعت شانه سازی هستیم و صنعت خود را تکمیل نموده، اینکه امروزه محتاج الیه تمام نسلان ایران است و پسند خارجه است و هر ساله مقداری حمل بین النهرین و شامات است؛ یکی از صادرات مملکت است و مصرف صنعت ما چوب شمشاد است و او هم مدتی است غدغن [می باشد]. اداره فلاحت به ما اجازه قطع چوب شمشاد نمی دهد در صورتی که مصرف سالیانه ما جزوی است و از سایر چوبها امتحان نموده، بی مصرف شده است. لطمه بزرگی به صنعت ما وارد آمده حالیه مدتی است بیکار هستیم. تاکنون از قبیل مایحتاج هر چه بوده، فروخته، صرف عائله خود نموده ایم. تقاضای عاجزانه می نمایم بذل مرحمتی فرموده که اسباب آسایش این جانبان با یک مشت عائله فراهم گردد و صنعت چندین ساله ما که امروزه احتیاجات داخلی را فراهم می نماید و صادرات مملکت است و چندین نفر کارگر بیکار مشغول کار شوند یا اینکه تکلیفی کاری برای ما معین نمایید که رفع عائله خود را بنماییم. امر، امر مبارک است.

مشهدی حسین شانه چیان - مشهدی حسین شمشاد مهر" (سند شماره ۳)

صنف شانه تراش قزوین نیز، در عریضه مورخ ۱۳۱۷/۳/۱۶ به رضاشاه مشکل فوق را در منطقه خود بدین قرار اعلام می دارد:

"به خاک پای جوهر اعلیحضرت پهلوی شاهنشاه مملکت ایران!

بقای تک درختان کهنسال شمشاد در حوالی بقعه‌ها، امامزاده‌ها و قبرستانهای شمال کشور نیز، از حرمت داشتن آنها توسط مردم ناشی می‌گردد. در ذیل، شماری از این اماکن مقدس را برمی‌شمیریم که جز معدود درختان شمشاد اثری از آنها در این مناطق - که روزگاری جنگل شمشاد بوده‌اند - باقی نمانده است:

(بقعه امام سلطان محمود شاه دینوری بن زید بن امام زین العابدین (ع) در روستای شاه میلارزن (میل لرزان) خطبه سرای شهرستان آستارا در استان گیلان که تنه درختان شمشاد حیاط این بقعه به ۱۵۰ سانتیمتر می‌رسد.

(بقعه سید ابو نصار بن موسی بن جعفر (ع) در دهکده پایین مالفجان شهرستان سیاهکل در استان گیلان که محیط درختان شمشاد پیرامون آن تا ۱۳۰ سانتیمتر است.

(بقعه سید علی کیا بن امام موسی الکاظم (ع) در روستای لیلمان شهرستان لاهیجان در استان گیلان که درختان شمشاد محوطه وسیع آن، محیط تنه‌ای معادل ۱۵۰ سانتیمتر دارند.

(بقعه آقاسید علی کیا در دهکده مزرک خرم آباد شهرستان تنکابن در استان مازندران که در حیاط آن، درختان شمشاد با محیط تنه ۱۶۰ سانتیمتر وجود دارد. (بقعه سید علی بن سید حمزه در اراضی اسبجین لنگای شهرستان تنکابن در استان مازندران که شمشادهای کهنسال با محیط دایره تنه ۱۳۰ سانتیمتر در اطراف آن به چشم می‌خورد.

(بقعه آقاسید محمد در اراضی اسبجین لنگای شهرستان تنکابن در استان مازندران که شمشادهای محوطه آن تا ۱۲۵ سانتیمتر محیط تنه دارند.

باتوجه به اینکه رشد قطری درخت شمشاد به طور متوسط ۰/۵ تا ۷/۳ میلی‌متر در سال است (حجازی، ۱۳۶۴)، می‌توان عمر شمشادهای مشاهده شده در اماکن فوق را بین ۱۰۰۰ تا ۲۵۰۰ سال تخمین زد.

در حال حاضر، براساس قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور - که در تاریخ ۱۳۷۷/۵ در مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۷۷/۱۲ به تأیید شورای نگهبان رسیده است - شمشاد از گونه‌های درختانی است که جزو ذخایر جنگلی محسوب و قطع آن ممنوع می‌باشد. (سازمان جنگلها و مراتع، ۱۳۸۰)

جدول شماره ۲، ذخیره گاههای جنگلی شمشاد و مساحت آنها را در شمال کشور نشان می‌دهد.

حدود هر سیصد کیلو سه هزار ریال بوده ولی اکنون به علت قاچاق فروشی، برخلاف اجناسی که قیمتشان ترقی کرده، تنزل نموده است؛ به طوری که بهای فروش هر سیصد کیلو چوب شمشاد چهار صد ریال می‌باشد.

چون چوب شمشاد یکی از گرانبهاترین چوبهای جنگلی ایران است، لذا مأمورینی گماشته شدند تا از قاچاق آن جلوگیری کنند و در صورتی که اجازه فرمایند، پس از تصویب قانون جنگل با اجازه قطع آن اقدام شود. وزیر کشاورزی (سند شماره ۶)

قانون جنگل، مشتمل بر ۱۸ ماده و ۷ تبصره در دیماه ۱۳۲۱ از تصویب مجلس شورای ملی گذشت و پس از تصویب آیین‌نامه اجرایی آن در فروردین ۱۳۲۲، به اجرا گذارده شد. این قانون به دلیل کارشکنی مالکان خصوصی جنگلها و قلت مجازات و جریمه متخلفان، تأثیر چندانی بر حفاظت از جنگلها نداشت. (بنان، ۱۳۷۰)

از سوی دیگر، صادرات چوب شمشاد، به مثابه عامل مهم تعدی به ذخایر این گونه جنگلی، تا پایان دهه ۱۳۳۰ در دستور کار دولت پهلوی دوم قرار داشت. جدول شماره ۱، آمار پروانه صدور چوب شمشاد را در مقایسه با آمار پروانه صدور کل چوبهای جنگلی ایران در دهه یاد شده، نشان می‌دهد.

در دهه ۱۳۴۰، با توسعه فناوری و ساخت ماسوره‌های پلاستیکی و رواج استفاده از آنها در اروپا، تقاضای چوب شمشاد کاهش یافت. با این وجود، برداشتهای بی‌رویه از جنگلهای شمشاد، در خلال حدود یک قرن گذشته در چارچوب معاهدات تجاری و امتیازات انحصاری بهره‌برداری از این جنگلها توسط بیگانگان، آن چنان زیانی به ذخایر جنگلهای شمشاد وارد آورد که وقتی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع کشور در تاریخ ۱۳۴۶/۵/۳۰ به تصویب رسید و درختان جنگلی ایران از نظر اجرای این قانون اولویت بندی شدند، شمشاد در گروه درختان دارای اولویت اول برای حفاظت قرار گرفت. (سازمان جنگلها و مراتع، ۱۳۸۰)

امروزه در حوالی برخی بقعه‌ها، امامزاده‌ها و قبرستانهای شمال کشور، تک درختان کهنسال شمشاد را می‌بینیم که بیانگر وجود جنگلهای انبوه شمشاد در گذشته‌ای نه چندان دور می‌باشد. شمشاد به دلیل ویژگیهای خاص گیاهشناختی و همیشه سبز بودن، در طول تاریخ بشر در میان اقوام و ملل گوناگون دارای وجهه مقدس و مذهبی بوده است. به طوری که در قرون وسطی، در محوطه دیرها و کلیساها کاشته می‌شد و حراست می‌گردید. (مجنونیان، ۱۳۶۹)

جدول شماره ۱

آمار پروانه صدور چوب شمشاد در مقایسه با آمار پروانه صدور کل چوبهای جنگلی ایران

در دهه ۱۳۳۰

سال	پروانه صدور چوب شمشاد (مترمکعب)	پروانه صدور کل چوبهای جنگلی ایران (مترمکعب)
۱۳۳۲	۱۲۸۰۳ و ۸۵۱	۳۸۹ و ۷۸۶
۱۳۳۳	۱۲۳۰۳ و ۳۶۲	۲۴۷ و ۹۱۲
۱۳۳۴	۱۳۴۷۳ و ۲۱۹	۱۴۷ و ۷۷۹
۱۳۳۷	۵۹۴۶ و ۶۱۰	۱۵۷ و ۷۰۳
۱۳۳۹	۶۵۳۲ و ۹۰۴	۸۷ و ۷۲۱

(ماخذ: بای یر، ۱۳۶۳)

جدول شماره ۲

ذخیره گاههای جنگلی شمشاد در شمال کشور و مساحت آنها

ذخیره گاه جنگلی شمشاد	نشانی	مساحت (هکتار)
کیاسر	گیلان- کیاسر	۱۲۰۰
گیسوم	گیلان- آستارا	۱۷۱
ممرز آباد	مازندران- متل قو	۵۶
سرخه جین	مازندران- رامسر	۴۵۸
هندو کلا	مازندران- آمل	۱۵۸
پارک میرزا کوچک خان	مازندران- آمل	۲۵۰
خیبوس- انجیل سی	مازندران- بابل	۶۰۱
پارک جنگلی سی سنگان	مازندران- نور	۴۰۰
توسکا تک	مازندران- نوشهر	۱۰۴
چیفین	مازندران- نوشهر	۹۰۷
بندر گز	گلستان- بندر گز	۳۸۵

فارسی	معادل انگلیسی
گونه در خطر انقراض	Endangered species
همیشه سبز	Ever green
انقراض	Extinction
توان تولید جنگل	Forest production capability
برداشت	Harvesting
استفاده پایدار	Sustainable use
ذخایر جنگلی	Forest reserves

کتابنامه:

- ۱- بای بر، ج: اقتصاد ایران، مؤسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی ایران، ۱۳۶۳.
- ۲- بنان، غلامعلی: تاریخچه جنگلبانی ایران، فصلنامه جنگل و مرتع، ش ۸، سازمان جنگلها و مراتع کشور، ۱۳۷۰.
- ۳- بنان، غلامعلی، همان، ش ۹.
- ۴- جوانشیر، کریم: تاریخ علوم منابع طبیعی ایران، انتشارات سازمان آموزش، تحقیقات و ترویج کشاورزی و گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸.
- ۵- حجازی، رضا: جوبشناسی و صنایع چوب، ج ۲، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۴.
- ۶- رستمی شاهراجی، تیمور: بررسی تأثیر عوامل اکولوژیکی بر روی شمشادستانهای شمال، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۶۷.
- ۷- رایینو. ه.ل. ولایات دارالمرز ایران (گیلان) ترجمه جعفر خمای زاده، انتشارات
- پژوهشگران ایران، ۱۳۵۰.
- ۸- سازمان جنگلها و مراتع ایران، مجموعه قوانین و مقررات سازمان جنگلها و مراتع ایران، دفتر حقوقی و بازرسی سازمان جنگلها و مراتع ایران، ۱۳۸۰.
- ۹- ستوده، منوچهر: از آستار تا آسترآباد، جلدهای ۱ و ۲، انتشارات انجمن آثار ملی ایران، ۱۳۴۹.
- ۱۰- مجنونیان، هنریک: درختان و محیط زیست، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۶۹.
- ۱۱- نظامی، محمدطاهر و مقدم، محمدحسین: کتاب گیلان، ج ۳، جنگلهای گیلان، انتشارات پژوهشگران ایران، ۱۳۷۴.

12- Jafar, A. & Jamzad, Z., Red data Book of Iran, Iranian Research Institute of Forest and Rangelands, 1999.

Benoit Gabbay

EXPORT. IMPORT. COMMISSION

Avenue Ghavamos Sallané, Kouché Seyer Hassan Khan

Telegr. Address. BENGABBAY

Code Bentley's,

Ref. N°.....

Teheran,.....

بنوا گبای

خیابان قوام السلطنه - کوچه سید حسن خان

طهران

آدرس تلگرافی: (بنکبای)

تاریخ ۱۹ خرداد ماه ۱۳۱۶

ریاست وزرای اعظم - ریاست شورای عالی اقتصادی

طهران

محترماً معروض میدارد در ت قیام مذاکراتی که اینجانب با جناب آقای علاء رئیس اداره کل تجارت نمودیم اجازه میخواهم پیشنهاد خود را برای تحصیل اجازه صدور چوب شمشاد ایران بانگلستان بنمایم .

چوب شمشاد ایران حاصل جنگلهای گیلان و مازندران همیشه در انگلستان مطلوب بوده و میباشد این چوب برای مصرف قسمتی از دستگاههای ریختهگری و یافندگری خصوصاً ماکسو بمصرف میرسد .

تقریباً تا شش سال قبل این مطاع ایران از طرف بعضی از اطباء یونانی مقیم ایران برای انگلستان صادر میشد و پس از آن صادراتی دیگر بعمل نیامده است .

در سال ۱۹۳۳ میلادی مسافرتی بانگلستان بمنموم اداره تجارت خارجه لندن از این جان نثار تقاضا نمود که در مراجعت بایران اقدامات لازمه را بمقامات مربوطه برای تحصیل اجازه صدور چوب شمشاد از ایران را بنمایم و نیز اینجانب را بیکي از مهمترین و معتبرترین تجارتخانه های متخصه چوب فروش انگلستان آقایان ژوزف گاردنر و اولاده محدود *Joseph Gardner & Sons Ltd* *Liverpool* معرفی نمود و فعلاً نماینده آن تجارتخانه میباشم .

مسافرتی به بندر لیورپول نموده اطلاعات لازمه را درباره چوب شمشاد حاصل نمودم و پس از مراجعت بایران اقداماتی اولاً در اداره فلاحه و بعد در دربار

۲ - راجع به چوب شمشاد ایران

سلطنتی برای تحصیل اجازه صدور این جنس بعمل آوردم و هنوز موفق به نتیجه نشده‌ام امیدوارم چه برای توصیه صادرات ایران چه برای تحصیل اسعار و نظریات اهمیت این کار اراده ریاست وزرای اعظم باین موضوع تعلقه می‌گیرد که شاید مکان باشد اجازه برای صدور آن حاصل شود.

برای مطالعه نمودن قضیه روشن ساختن موضوع اجازه می‌خواهم نقاط ذیل را بنظر مبارک برسانم.

۱ - عدم صدور چوب شمشاد از ایران توجه تجار لیورپول را بنقاط دیگری جلب نموده و این مطاع را از جنگلهای مالک کانادا ترکیه قفقاز و افریقای جنوبی حاصل نموده و انگلستان وارد نمودند ولی هیچکدام از آنها جای چوب شمشاد ایران را نگرفته است.

۲ - بعضی از چوبهای جنگلی ایران از قبیل گردو و اش و غیره در خود ایران نیز مصرف دارند ولی چوب شمشاد چندان مصرفی در ایران نداشته در اروپا هم مصرف آن محدود میباشد.

۳ - نظریات محسنات آن (وزن - استحکام) و غیره چوب شمشاد ایران بر همه چوبهای شمشاد مالک دیگر رجحان و برتری دارد و در بازار انگلستان مطلوب میباشد.

۴ - بندر لیورپول در انگلستان مرکز مهم چوب شمشاد میباشد و از آنجا بتمام اروپا تقسیم میشود.

۵ - نظر بوجود نداشتن چوب شمشاد ایران در بازار لیورپول نمیتوان بطور دقیق قیمت مثبتی برای آن معین نمود ولی میتوان گفت که پیشنهاد آقایان گاردنر بمقامات مربوطه از کلیه پیشنهادات چه درباره مقدار زیاد تر و چه درباره قیمت برتری داشته و این تجارتخانه تا مبلغ دوازده لیره انگلیسی (12-0-0 £) برای هر تن (۳۳۳ من تبریز) تحویل جنگل حاضر بوده و علاوه کلیه مخارجات اگر جنگل ایران تا لیورپول را بعهده خود خواهد گرفت.

۶ - نظریات اینکه مصرف چوب شمشاد ایران در اروپا محدود میباشد و نظریات اینکه اگر این مطاع در دستهای مختلف باشد بازار آن خراب و لطمه به آتی آن وارد میشود

۱۱۸۰۲
۲۷

- ۳ - راجع به چوب شمشاد

تجارتخانه گاردنر حاضر است برای سال اول تا مقدار هزار و پانصد تن (پنج هزار خروار) تخمین اکتیاج نموده و بدین جهت تقاضا مینماید که انحصار صدور این جنس از ایران باو واگذار شود.

۷ - پرداخت وجه برای قیمت چوب به پوند انگلیسی خواهد بود و ترتیب پرداخت و شرایط دیگر در کتبات بین طرفین تنظیم خواهد شد.

در صورتیکه این قیمت مکفی بنظر نرسد تجارتخانه گاردنر بادر نظر گرفتن و مراعات نمودن بازار لیورپول حاضر خواهد بود بهر پیشنهادیکه مقامات مربوطه صلاح بدانند ترتیب اثر دهد.

۸ - ممکن است معامله هر سال تجدید شود.

۹ - تجارتخانه گاردنر در سال ۱۷۴۸ میلادی تاسیس شده و یکی از معتبرترین و بهترین تجارتخانه های لیورپول میباشد که تخصص در معاملات چوب دارد.

بهترین رفتارهای بانکی و تجاری را این تجارتخانه دارا میباشد.

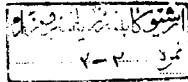
اینجانب بنوا گهای تبعه ایران نماینده تجارتخانه ژوزف گاردنر و اولاده محدود لیورپول در صورت لزوم و برای تکمیل اطلاعات در موضوع فوق حاضر هستم و امیدوار هستم که اگر اراده ریاست وزراء و ریاست شورای اقتصاد عالی باین کار تعلق گیرد معجزه نتیجه باشد.

در خاتمه احترامات فائمه خود را تقدیم میدارد

بنوا گهای نماینده ژوزف گاردنر و اولاده لیتمد لیورپول

ورثیه سابق کیانی بیبه الیانس اسورانس لندن در ایران

گهی
شیرا گهی

شماره ۱ (ت)

وزارت فلاحت و تجارت و فوائد عامه

شماره مورخه وزارت اداره که اصل آن ثبت شد

بازار - برقرار نمودند چوب شمشاد در طبایق قرار داد و حاصل آن به جهت اتمام در وقت مقرر شده در این باب...
بازار - برقرار نمودند چوب شمشاد در طبایق قرار داد و حاصل آن به جهت اتمام در وقت مقرر شده در این باب...
بازار - برقرار نمودند چوب شمشاد در طبایق قرار داد و حاصل آن به جهت اتمام در وقت مقرر شده در این باب...

بازار - برقرار نمودند چوب شمشاد در طبایق قرار داد و حاصل آن به جهت اتمام در وقت مقرر شده در این باب...
بازار - برقرار نمودند چوب شمشاد در طبایق قرار داد و حاصل آن به جهت اتمام در وقت مقرر شده در این باب...
بازار - برقرار نمودند چوب شمشاد در طبایق قرار داد و حاصل آن به جهت اتمام در وقت مقرر شده در این باب...

بازار - برقرار نمودند چوب شمشاد در طبایق قرار داد و حاصل آن به جهت اتمام در وقت مقرر شده در این باب...
بازار - برقرار نمودند چوب شمشاد در طبایق قرار داد و حاصل آن به جهت اتمام در وقت مقرر شده در این باب...
بازار - برقرار نمودند چوب شمشاد در طبایق قرار داد و حاصل آن به جهت اتمام در وقت مقرر شده در این باب...

نوعه (۱)

استیضای کلیه اسناد و مدارک
مهر ۳-۳

اداره

وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه

سواد شماره مورخه وزارت اداره که اصل آن ثبت شد

خبر شد به رئیس مجلس مقرر شد که در خصوص مذاکره با دولت با رعایت کلیه اسناد و مدارک موجود در وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه
 نیز در مورد و در هر چه در این خصوص صادر شده به رعایت کلیه اسناد و مدارک موجود در وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه
 بنابر این کلیه اسناد و مدارک موجود در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در خصوص مذاکره با دولت و در هر چه در این
 دولت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در خصوص مذاکره با دولت و در هر چه در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در
 تا روزی نیست که در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در خصوص مذاکره با دولت و در هر چه در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در
 تحت نظر قرار در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در خصوص مذاکره با دولت و در هر چه در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در
 صرفه و مصلحت است که در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در خصوص مذاکره با دولت و در هر چه در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در
 برگرداند و در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در خصوص مذاکره با دولت و در هر چه در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در
 و جنس خود را که در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در خصوص مذاکره با دولت و در هر چه در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در
 در دولت و در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در خصوص مذاکره با دولت و در هر چه در این وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه که در

مسئول امین اسرار

مهم

۲۶ اسامی مهم ریاست امنیت و وزراء عظام دولت بعانه

شاه بهادر
خاطر باگتال را مستحق می نامد این جانب را بر صحن شایسته و اندر حدی که شادان است

در تمام است خست کشیده دولت در پس دارا صفت شاه بهادر می نامد و صفت خرد گلی

نموده ایم که امروزه محما جانیه نام جوان ایران است و سینه حاجت است رساله سفر از حل

بین ایران و شام است که از صادرات ملک است و معروف صفت حاجت شاد

و اولی این است عنون اداره ملاحظت با اجازه قطع جویشاید و ندرت در صورت معروف است

موجود است در سایر عواید که امتحان نموده به معروف است لطف از که صفت باور آید

حالی است به طایفه مهم که کون از فضل ما محتاج از حد بود و هر حرف عالم بود نموده است

عافیه بنیام بنی رحمتی از نموده که اسباب است این جانب با که است عاقله نوزاد کرد

و صفت چنین ساله که امروزه احتیاجت داخل از نام نماید صادرات ملک است

چنین نوعی که اگر چه چهار شوقی شوند با اینکه تکلیف کالی از این معین تا که کتب معاند

خود را بنام از او با برکت است از هر صید شایسته از هر صید شادان

۱۱۱۱
۱۱۱۱
۱۱۱۱
۱۱۱۱

از هر صید شادان

۱۵ / ۱ / ۱۳۵۱

بجای جوهر آب اعلیحضرت پهلوشاهنشاه مملکت ایران قلمدار ملک
حرف این نامه کان صفت شاهنشاهی خود این بجای این است
قرینت رویم چون از پرب نشادش در دقاش درست میشود از چوبهای دیوگوش
دقاش درست شود و قرینت کمال است که از طرف حرمت از چوب نشاد پهلوشاهنشاهی
چون کبر شده و ما بدیخت که بر آنکه ۸ شمشیر پهلوشاهنشاهنامه در دست دکانین مایه
داتچر را از آمانیه منزل داشته فرودشده بخرج بر سر راه وصلی خود نمودم از طرف ما از
پرتاج دارم خوب تفاهت میباشیم که امر الهی شده از درود چوب نشاد پهلوشاهنشاهی
و ما بخار که جدیدتیر از دست رفته شود مشغول شده خود در اصل لیلاد و ما
اعلیحضرت اندر حرمت هر که در شکر کوار میباشیم - از طرف صفت شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی

اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی
اعلیحضرت اعلیالاعلان شاهنشاهی

دار - کتبی - ۱۱ / ۲ / ۱۷

۵۴۷۴
۱۱ / ۲ / ۱۷
دار - کتبی - ۱۱ / ۲ / ۱۷

اداره کل صناعت و فلاحت

دائرة صناعت و فلاحت
نمبر ۶۶۸/۶۱۸
تاریخ ۱۳۱۰/۱۰/۱۳
شماره

مقام مهندس ریاست مستترم وزارت معاشیات

در جواب مرقومه نمبر (۱۶۳۴) مورخه ۱۴ ر ۱۲ راجع به شکایت آن مزدا ای همدان نسبت
باجباز فروش جنوب شمشاد پیرای تهریه شان و غیره معروضه، مصدر نظر ریاستک جنوب شمشاد
از نوع اشجار در دستخوازمه، ول داد را تهنیک است قطع آن برای بدرفی داد است که مشوم گردیده
علیهذا پیرای تهریه شان و جنوب سیار قاشق و غیره در مورد آن صادره بود از جنوب کلین
و بتصلی به رف نمایند وقت بصرای مساعدت باشان مزدا را قبل بیداد است درخت
شمشاد به شان مزدا ای قزوین و گیلان اجازه قطع داد و شد راجع به شان مزدا ای
همدان چون تاکنون تقاضای از طرف آن پانتر بریده و اطلاعاتی نسبت بجزایر استوای آنها
در مرکز نبود علیهذا در این خصوص تحقیقاتی از وزارت تبدیله مالیه بعمل آید و که پس از اول جواب
نتیجه را معروضه خواهد شد است

Handwritten signature

Handwritten signature and date ۱۸ ۱۳ ۱۲

Stamp: ۱۵۳/۱۲ ۱۸۴۴

Handwritten signature and date ۱۲ ۱۳ ۱۸

Handwritten signature and date ۱۴۲۳۲۰

Handwritten signature and date ۱۲ ۱۳ ۱۷

بسیار

شماره ۴۸۲۳ / ۲۰۱۲۱

شماره :
شماره
جزوه
پرونده

وزارت کشاورزی

تاریخ نوبت

جناب آقای نخست وزیر

پاسخ نامه شماره ۱۴۰۹۵ مورخ ۲۶ / ۶ / ۲۱ موضوع تقاضای

شانه سازهای قزوین. معروض میدارد :

بهای شمشاد در قزوین قبل از وقایع شهریور ماه سال گذشته در حدود هر سیصد کیلو سه هزار ریال بود ولی اکنون بعلت قاچاق فروشی برخلاف اجناسی که قیمتشان ترقی کرد متزلزل نموده است بطوری که بهای فروش هر سیصد کیلو چوب شمشاد چهار صد ریال میباشد .

چون چوب شمشاد یکی از گرانبهاترین چوبهای جنگلی ایران است لذا ما مورینی کما شته شد ند تا از قاچاق آن جلوگیری کنند و در صورتیکه اجازه فرمایند پس از تصویب قانون جنگل با اجازه قطع آن اقدام شود . وزیر کشاورزی

[Handwritten signature]

۷/۱۱

۱۳۷۲/۲

۱۵۸۸۲
۱۵۷۷۱۵